

Wrocław, 2 lipca 2016 r.

Dr hab. prof. nadzw. UWr Magdalena Ratajczak

Instytut Studiów Międzynarodowych

Uniwersytet Wrocławski

Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce dr Elżbiety Szyszlak

1. Wstęp – sylwetka Habilitantki

Dr Elżbieta Szyszlak pracuje w Instytucie Studiów Międzynarodowych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, specjalność stosunki międzynarodowe uzyskała w 2006 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie pracy pt. „Kościół Ewangelicki Augsburgskiego Wyznania na czeskim Śląsku Cieszyńskim”. Promotorem był prof. Bernard Albin. Dr Szyszlak jest absolwentką Uniwersytetu Wrocławskiego. W 2001 roku uzyskała tytuł magistra politologii (specjalność niemcoznawcza). Na Uniwersytecie Wrocławskim zatrudniona została po obronie doktoratu w 2006 roku.

W postępowaniu habilitacyjnym dr E. Szyszlak wskazała jako osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 16 ust. 2 Ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, książkę pt. „Etniczność w kontekstach bezpieczeństwa. Mniejszość romska w Republice Czeskiej” (Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2015).

2. Główne osiągnięcie naukowe

Ocenę dorobku naukowego dr E. Szyszlak rozpocznę od recenzji książki pt. „Etniczność w kontekstach bezpieczeństwa. Mniejszość romska w Republice Czeskiej”.

Podjęty przez Autorkę temat jest bardzo ważny gdyż brakuje publikacji z tego obszaru tematycznego. Książka ta wpisuje się w nurt badań w naukach społecznych związanych z etnicznością, mniejszościami narodowymi i etnicznymi oraz bezpieczeństwem społecznym. Temat publikacji uważam za bardzo istotny z dwóch głównych powodów: badań na etnicznością i podjęcia analizy funkcjonowania społeczności romskiej w Republice Czeskiej.

Praca liczy 232 strony i składa się z czterech rozdziałów, wstępu, zakończenia, spisu tabel i wykresów oraz wykazu literatury. Struktura pracy jest poprawna.

Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie w problematykę mniejszości narodowych i etnicznych w kontekstach bezpieczeństwa. Habilitantka definiuje w nim podstawowe pojęcia, takie jak etniczność, bezpieczeństwo, mniejszości narodowe i etniczne. Omawia znaczenie bezpieczeństwa społecznego i kulturowego oraz sekurytyzację problematyki mniejszości narodowych i etnicznych. W ostatnim podrozdziale Autorka definiuje także ekstremizm polityczny w perspektywie bezpieczeństwa mniejszości narodowych i etnicznych.

Drugi rozdział zawiera omówienie sytuacji mniejszości romskiej w Republice Czeskiej. Habilitantka zaczyna ten opis z nieco szerszej perspektywy i wprowadza krótką charakterystykę Romów w Europie. Następnie prezentuje społeczność romską w Czechach na tle innych grup etnicznych. Habilitantka omawia w nim także politykę państwa wobec Romów na przestrzeni wielu lat. W kolejnym podrozdziale omówione zostają najważniejsze regulacje prawne oraz instytucje odpowiedzialne za prowadzenie polityki etnicznej w Czechach. W ostatnim podrozdziale Autorka ocenia działania poszczególnych czeskich rządów wobec problematyki romskiej.

Na szczególną uwagę zasługują dwa kolejne rozdziały. Rozdział trzeci stanowi omówienie sekurytyzacji problematyki romskiej w Czechach w różnych kontekstach. Na początek Autorka doszukuje się bardzo wnikliwie przyczyn tego zjawiska, by następnie omówić poziom instytucjonalny sekurytyzacji. Autorka sygnalizuje także w kolejnym podrozdziale problematykę romską w dyskursie politycznym. Bardzo ważną część tego rozdziału stanowi omówienie aktywności skrajnych ugrupowań wobec Romów. Na uwagę zasługuje także

podrozdział poświęcony ekstremizmowi romskiemu. Krótki podrozdział został poświęcony problematyce romskiej w mediach. Autorka kończy rozdział omówieniem sekurytyzacji problematyki romskiej na poziomie lokalnym.

Ostatni rozdział poświęcony został bezpieczeństwu społecznemu i kulturowemu. Pierwsza część rozdziału jest bardzo ważna. Autorka podejmuje problem wykluczenia społecznego, by następnie przyrzeć się bliżej przyczynom antyromskich demonstracji. Autorka wskazuje także migracje jako jeden z głównych problemów bezpieczeństwa społecznego w Republice Czeskiej. Druga część rozdziału poświęcona została bezpieczeństwu kulturowemu. Autorka, wykorzystując swoją wiedzę na temat Romów, umiejętnie podsumowuje i ocenia najważniejsze wyzwania związane z bezpieczeństwem kulturowym społeczności romskiej.

Praca ma charakter interdyscyplinary. Habilitantka umiejętnie połączyła w książce problematykę bezpieczeństwa i mniejszości narodowych i etnicznych, jako istotny przykład wybierając społeczność romską. Habilitantka wskazuje jako główny cel publikacji ukazanie relacji pomiędzy etnicznością a bezpieczeństwem na przykładzie Romów. Celem pracy było także wskazanie na przyczyny włączenia problematyki romskiej w zakres bezpieczeństwa na różnych poziomach. Cele te udało się w pełni zrealizować. W tym miejscu chciałabym zwrócić uwagę na jedną kwestię, która nie rzutuje na ocenę książki. Habilitantka sama bowiem we wstępie tłumaczy się z wyboru tylko Republiki Czeskiej do analizy przedmiotu. Znajac wszystkie publikacje Habilitantki mogę jedynie stwierdzić, że należy żałować iż w książce nie ujęto problematyki Słowacji. Habilitantka jest badaczką tych dwóch małych krajów, w których problematyka romska może zostać doskonale ukazana z perspektywy bezpieczeństwa społecznego i kulturowego. Tym bardziej, że Habilitantka sama przyznała, że procesy omówione w książce zauważalne są w wielu innych krajach w Europie, w tym także w Słowacji.

Habilitantka w pracy zastosowała przede wszystkim analizę literatury przedmiotu; analizę dokumentów; raportów, strategii i sprawozdań dotyczących społeczności romskiej. Habilitantka wskazuje także na wykorzystanie analizy systemowej i instytucjonalno-prawnej. W bardzo wąskim zakresie zastosowano także analizę porównawczą i historyczną. Habilitantka nie wprowadziła analizy zawartości treści, o czym pisała we wstępie. Wykorzystała natomiast badania i opracowania, w których ta metoda była stosowana. To czego brakuje mi w tej pracy, to wykorzystania własnych badań. Dobra znajomość Republiki Czeskiej oraz języka tego kraju i społeczności romskiej w Czechach powinna stanowić dodatkowy bodziec do przeprowadzenia własnych badań. Habilitantka umieszcza w wykazie źródeł i literatury tylko jeden wywiad.

Na koniec zwracam uwagę na obszerną bibliografię, która jest świadectwem bardzo dobrego opanowania przez Habilitantkę literatury przedmiotu. Nie do końca zrozumiałe jest jednak wydzielenie w wykazie literatury prasy i czasopism oraz stron internetowych bez szczegółowego zapisu.

3. Inne osiągnięcia naukowe

Zainteresowania naukowe dr E.Szyszlak koncentrują się wokół czterech obszarów tematycznych: problematyka etniczna, problematyka wyznaniowa, relacje między konfesją a etnicznością oraz problematyka społeczno-polityczna Czech i Słowacji. Publikacje oraz udział w konferencjach wyraźnie odzwierciedlają wskazaną problematykę badawczą. W swoich badaniach i prowadzonej dydaktyce Habilitantka jest bardzo konsekwentna. O znaczeniu dorobku zdecydował także wybór problematyki zainteresowań, od pracy doktorskiej po kolejne publikacje omówione poniżej.

Od doktoratu dr E.Szyszlak opublikowała: dwie monografie; brała udział w redakcji pięciu prac (w tym jednej była redaktorem tematycznym, a trzy redagowała wspólnie z T.Szyszlakiem); 28 rozdziałów w książkach, 9 artykułów problemowych, wykonała 10 tłumaczeń tekstów oraz napisała 6 recenzji książek. Artykuły Habilitantki ukazały się między innymi w „Przeglądzie Religioznawczym”, „Przeglądzie Zachodnim” i „Wschodnioznawstwie”. Większość tekstów opublikowana została w pracach zbiorowych, dobrze przygotowanych i skonstruowanych, poświęconych problematyce etniczności, bezpieczeństwa, Romów i polityce Czech oraz Słowacji. Większość artykułów jest objętościowo rozbudowana, ciekawa tematycznie, i dobrze napisana. Większość tekstów ma opisowy charakter. To czego brakuje mi w publikacjach Habilitantki to przede wszystkim brak prac wyraźnie empirycznych, opartych na własnych badaniach oraz publikacji w języku angielskim. Jeden z tekstów Habilitantki ukazał się zarówno w wersji polskiej jak i angielskiej.

Dr Elżbieta Szyszlak jest autorką dwóch monografii: recenzowanej powyżej oraz wydanej w 2007 roku – „Śląski Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania na Zaolziu: od polskiej organizacji religijnej do Kościoła czeskiego”. Pod jej redakcją ukazała się w 2010 roku publikacja pt. „Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa”. E.Szyszlak była także redaktorem tematycznym w czasopiśmie „Wschodnioznawstwo” z 2014

roku (dział – „Kwestia romska w Polsce i w Europie Środkowej”). Chciałabym także zwrócić uwagę na dwie prace obejmujące problematykę romską, redagowane wraz z T.Szyszlakiem. Pierwsza z nich – „Kwestia romska w polityce państw i w stosunkach międzynarodowych” - ukazała się w 2012 roku. Druga została wydana rok później i nosi tytuł „Kwestia romska w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego”. Pod redakcją Elżbiety Szyszlak i Tomasza Szyszlaka ukazała się także publikacja pt. „Konflikty etniczne a funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa narodowego. Wybrane aspekty”.

W monografiach, pracach zbiorowych i artykułach widać konsekwencję badawczą dr Szyszlak. Habilitantka podejmuje problematykę etniczną głównie w kontekście mniejszości romskiej w Europie Środkowej, relacji pomiędzy etnicznością a bezpieczeństwem a także polityki narodowościowej. Docenić należy szczególnie publikacje analizujące sytuację Romów w Europie Środkowej (przede wszystkim w Czechach i Słowacji), kwestie bezpieczeństwa Romów, zjawiska sekurytyzacji problematyki romskiej. Na uwagę zasługuje opracowanie zawierające analizę polityki etnicznej Czech – „Polityka etniczna Republiki Czeskiej”, w: H.Chałupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (red.), „Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej”. Habilitantka zwraca w nim uwagę na rozwiązania instytucjonalno-prawne, koncepcje poszczególnych rządów oraz główne problemy społeczności narodowych w Republice Czeskiej.

Problematyka wyznaniowa jest badana przez Habilitantkę przede wszystkim w dwóch obszarach: polityka wyznaniowa w Republice Czeskiej i na Słowacji oraz luteranizm na Śląsku Cieszyńskim. Za szczególnie ważne uznaję artykuły, w których dr E.Szyszlak analizuje relacje państwo-Kościół w Czechach i na Słowacji, przedstawia mało znane rozwiązania prawno-instytucjonalne, prezentuje sytuację kościołów i związków wyznaniowych. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na dwa teksty Habilitantki: pierwszy opublikowany w „Przeglądzie Zachodnim” (nr 1, 2010), pt. „Sytuacja Kościołów i związków wyznaniowych w Czechach i na Słowacji po 1989 roku: podobieństwa i różnice”; drugi – w „Przeglądzie Religioznawczym” (nr 4, 2007), pt. „Kościół rzymskokatolicki w Republice Czeskiej”.

Trzeci z tematów badawczych – relacje między konfesją a etnicznością - jest przez Habilitantkę konsekwentnie realizowany od doktoratu, czego efektem jest pierwsza z monografii dr Szyszlak. Habilitantka bada przede wszystkim społeczność polską na Zaolziu i znaczenie Kościoła ewangelicko-augsburskiego dla tej grupy. Habilitantkę interesują relacje pomiędzy religią a konfliktami wyznaniowymi i ich wpływ na kształtowanie się tożsamości etnicznej.

Na koniec zwracam uwagę na dorobek Habilitantki w zakresie badań problematyki Czech i Słowacji. Oprócz wspomnianych wcześniej prac związanych z polityką wyznaniową i etniczną w tych krajach, należy wskazać także te dotyczące kwestii bezpieczeństwa i polityki zagranicznej tych państw. Omówiona powyżej rozprawa habilitacyjna jest umiejętną próbą połączenia różnych obszarów badawczych Habilitantki. E.Szyszlak bardzo umiejętnie porusza się w tej tematyce. Habilitantka wydzieliła problematykę Czech i Słowacji w swoich badaniach. Warto jednak podkreślić, co uważam za dużą wartość tego dorobku, że wszystkie cztery zagadnienia badawcze łączą się ze sobą tworząc spójną całość. Czytając publikacje dr Szyszlak bardzo dobrze widoczne jest zainteresowanie problematyką etniczności i bezpieczeństwa (tematy wiodące) głównie w kontekście polityki Czech i Słowacji. Autorka w bardzo wielu artykułach, pracach zbiorowych i przede wszystkim monografiach koncentruje się na tej wskazanej problematyce. W świetle monografii, prac pod jej redakcją oraz artykułów można stwierdzić, że dr Szyszlak wyspecjalizowała się przede wszystkim w analizie problematyki etnicznej i wyznaniowej w Republice Czeskiej i na Słowacji oraz problematyce społeczności romskiej w tych krajach.

Uważam, że dorobek ten zarówno merytorycznie jak ilościowo jest odpowiedni dla osób ubiegających się o stopień doktora habilitowanego.

4. Ocena pozostałych osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz udziału w konferencjach i współpracy z zagranicą

Chciałabym w tym miejscu recenzji zwrócić uwagę na aktywność Habilitantki w kilku obszarach. Na początku omówię jej udział w konferencjach.

Habilitantka wykazała w Autoreferacie udział w 19 konferencjach naukowych. 8 z tych konferencji odbyły się w Czechach, Słowacji i Ukrainie. W tym miejscu, podobnie jak w przypadku publikacji, zwróciłabym uwagę na brak udziału Habilitantki w konferencjach w innych krajach, w tym konferencjach anglojęzycznych.

Habilitantka była także dwukrotnie organizatorką i kierowniczką naukową międzynarodowych konferencji dotyczących problematyki etniczności i bezpieczeństwa. Pierwsza z nich pt. Konflikty etniczne i wyznaniowe a funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa narodowego, odbyła się 28 maja 2015 roku w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu

Wrocławskiego. Druga – Konflikty etniczne i wyznaniowe a bezpieczeństwo. Wymiar lokalny, państwowy i międzynarodowy - odbyła się w 19 kwietnia 2016 roku także w Instytucie Studiów Międzynarodowych. Konferencje te zgromadziły kilkudziesięciu uczestników, w tym liczne grono badaczy z Czech, Słowacji, Ukrainy, Białorusi i Niemiec. Habilitantka zorganizowała także w 2009 roku polsko-czeskie seminarium dotyczące stanu badań nad problematyką etniczną w Czechach i w Polsce. Habilitantka zorganizowała i moderowała także panel pt. Mniejszość romska w politykach publicznych i systemach bezpieczeństwa państw Europy Środkowej, podczas III Ogólnopolskiego Kongresu Politologicznego „Odslony Polityki”, 22-24 września 2015 roku w Krakowie.

Na pozytywne podkreślenie zasługuje podejmowana przez dr E. Szyszlak współpraca naukowa z szerokim gronem badaczy problematyki etnicznej i bezpieczeństwa z ośrodków akademickich z Czech i Słowacji. Efektem tej współpracy jest udział naukowców z tych krajów w projektach wydawniczych Habilitantki oraz ich udział we wrocławskich konferencjach. Habilitantka współpracuje między innymi z naukowcami z Uniwersytetu im. T.G. Masaryka w Brnie, Uniwersytetu Karola w Pradze, Uniwersytetu Technicznego w Ostrawie, Uniwersytetu im. Mateja Beli w Bańskiej Bystrzycy i Uniwersytetu w Ostrawie. Dr Szyszlak była inicjatorką podpisania umowy o współpracy między Instytutem Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego a Katedrą Nauk Społecznych Uniwersytetu w Ostrawie i jest obecnie koordynatorką tej współpracy. Habilitantka uczestniczyła także w programie Erasmus i Erasmus +, prowadząc wykłady dla studentów na Uniwersytecie Technicznym w Ostrawie. Wykłady te zorganizowane zostały w 2008, 2009, 2011 i 2012 roku.

Habilitantka od wielu lat organizuje także wykłady dla polskich studentów, prowadzone przez naukowców oraz działaczy organizacji mniejszościowych z Czech i Słowacji. Gośćmi studentów Instytutu Studiów Międzynarodowych byli między innymi: dr Józef Szymeczek, prezes Kongresu Polaków w Republice Czeskiej; dr Roman Baron z Akademii Nauk Republiki Czeskiej, dr Ondrej Klipa z Europejskiego Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą.

Habilitantka była także wykonawcą w projekcie „Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej” (grant NCN, którego kierownikiem był prof. H. Chałupczak).

W ramach IV Konkursu Wewnętrznych Projektów Badawczych Uniwersytetu Wrocławskiego zrealizowała w 2007 roku projekt pt. „Śląski Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania na Zaolziu”.

Dr Szyszlak była także koordynatorem projektu, uczestniczącego w Konkursie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego na dofinansowanie czasopisma „Wschodnioznawstwo”, wydanego w 2014 roku.

Dr Elżbieta Szyszlak jest także bardzo dobrym dydaktykiem. Jej zajęcia znajdują się w ofercie studiów na trzech kierunkach oferowanych przez Instytut Studiów Międzynarodowych: stosunki międzynarodowe (I i II stopień), bezpieczeństwo narodowe (studia I stopnia) oraz bezpieczeństwo międzynarodowe (studia II stopnia). Habilitantka jest bardzo dobrze oceniana przez studentów. Na podstawie ankiet studenckich uzyskiwała zawsze ocenę powyżej 5 (w skali 1 do 6). W roku akademickim 2015/2016 uzyskała ocenę 5,63.

Habilitantka pełniła także funkcję promotora prac licencjackich na kierunku stosunki międzynarodowe oraz była recenzentem kilkudziesięciu prac licencjackich i magisterskich na kierunkach: stosunki międzynarodowe, bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe. Obecnie prowadzi seminarium dyplomowe na kierunku bezpieczeństwo narodowe.

Należy także dodać, że dr Szyszlak przez cztery lata (2006-2010) była koordynatorem ECTS dla specjalizacji wschodniej na kierunku stosunki międzynarodowe w Instytucie Studiów Międzynarodowych. Pracowała także jako sekretarz i egzaminator w wydziałowej komisji rekrutacyjnej i egzaminacyjnej w latach (2007-2009 oraz 2011-2012).

Habilitantka współpracuje jako recenzentka z „Polish Sociological Review” oraz z „Przeglądem Zachodnim”.

W 2007 roku dr Elżbieta Szyszlak otrzymała Nagrodę Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego za osiągnięcia naukowe a w 2014 roku za osiągnięcia organizacyjne i dydaktyczne.

Na koniec pragnę także zwrócić uwagę na działalność dr Elżbiety Szyszlak mającą na celu popularyzację nauki. Habilitantka współpracuje z Fundacją Integracji Społecznej PROM we Wrocławiu oraz z Sekcją Socjologii Etniczności Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Jest także członkinią zespołu ekspertów Radia TOK FM. W październiku 2015 roku wygłosiła wykład pt. „Romowie w Polsce i w Czechach na początku XXI w.” w Muzeum Etnograficznym we Wrocławiu.

5. Konkluzje

Przedstawiony dorobek Pani dr Elżbiety Szyszlak stanowi spójną, logiczną całość. Problematyka badawcza koncentruje się wokół tematyki Czech, Słowacji, etniczności i bezpieczeństwa.

Oceniając główne osiągnięcie naukowe dr E.Szyslak, zgodnie z art. 16 ust. 2 Ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, uznaję książkę pt. „Etniczność w kontekstach bezpieczeństwa. Mniejszość romska w Republice Czeskiej” za istotne osiągnięcie naukowe. Uznaję także, że Habilitantka wykazała się znaczącym dorobkiem naukowym oraz aktywnością naukową, przejawiającą się między innymi w publikacjach i udziale w konferencjach.

Jestem przekonana, że dr Elżbieta Szyszlak spełnia warunki stawiane przed kandydatami ubiegającymi się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o polityce.

Magdalena Bolejcoll